

Indiase klassieke muziek in Nederland

Luther Zevenbergen

Budhaditya Mukherjee

Budhaditya Mukherjee is de sitar-speler van de huidige generatie die de grootste naam heeft opgebouwd. In 1955, toen hij vijf jaar was, begon hij met het leren van de sitar. Zijn vader Bimalendu Mukherjee, die onder andere les had van meesters uit de school, die ook Imrat Khan en Vilayat Khan voortbracht, gaf hem zijn lessen. Mukherjee zegt zelfs nu nog steeds te leren van zijn vader en gaat ten minste eens per maand terug naar India, als hij lang in het buitenland verblijft, voor les. Zowel in India, als in Europa en de Verenigde Staten is hij een graag geziene musicus. Elk jaar brengt hij een aantal maanden door in Rotterdam, om daar les te geven aan het conservatorium.

Mukherjee: 'Ik geef alleen les in Rotterdam, niet in India. Op het moment dat ik hier ben, heb ik geen concerten in India. Ik heb dan meer rust om les te geven, en kan me volledig concentreren op mijn leerlingen. Als ik in India ben, heb ik concerten, mijn gedachten zijn bij honderden dingen tegelijk. Ik weet nu dat het makkelijk is om muziek te leren, maar heel moeilijk om les te geven. Toen ik les had van mijn vader, had ik veel plezier in het leren, nu ik mijn zoon les geef, merk ik hoe moeilijk het is. Daarom moet ik me volledig op het lesgeven kunnen concentreren.'

Hij is hier echter maar twee maanden in een jaar; ik vraag hem dus hoe moeilijk het is, als je je studenten maar twee maanden ziet, om je muziek over te brengen. Mukherjee: 'Ik heb een vergevorderde student, Suddhar Krisna, die me vervangt in de periode dat ik hier niet ben. Als ik na tien maanden terugkom, zie ik dat mijn studenten zich steeds ontwikkeld hebben. Dat gaat dus heel goed.'

Veel Indiase Musici houden zich bezig met allerlei

Stond er in de vorige Newfolksounds nog een artikel over Ravi Shankar, de bekendste Indiase musicus van de afgelopen eeuw, in dit artikel kunnen we kennismaken met vier topmusici uit India, die één ding gemeen hebben. Ze geven allemaal, tenminste een gedeelte van het jaar, les in Nederland en België, aan westerse studenten. Sitarist Budhaditya Mukherjee en bansuri-speler Hariprasad Chaurasia aan het conservatorium in Rotterdam. Sarangi-speler Drhuba Ghosh aan de "Sangeet"-muziekschool in Brussel en sitar / surbahar-speler Ashok Pathak aan diezelfde school in Brussel en tevens aan de muziekschool in Den Haag.

andere stijlen, zoals jazz, rock of klassieke muziek. Mukherjee houdt zich daarentegen alleen met de traditionele muziek bezig: 'Ik ben een strikte traditionele Indiase musicus. Ik heb nooit samengewerkt in een fusion-project, of gespeeld met een andere instrumentalist. Mijn focus is sitar. Ik probeer in mijn muziek te communiceren over de emotie die de raga in mij losmaakt. De noten van de raga resoneren met mijn persoonlijkheid en dat brengt de emotie die ik voel naar buiten. Met de sitar probeer ik de luisteraar zo dat raken dat hij ook die emotie voelt. Het is niet makkelijk, ik probeer dat nu 39 jaar en ik voel dat ik nog steeds bijleer. Maar hoe meer ik me ontwikkel, hoe duidelijker het voor me wordt.'

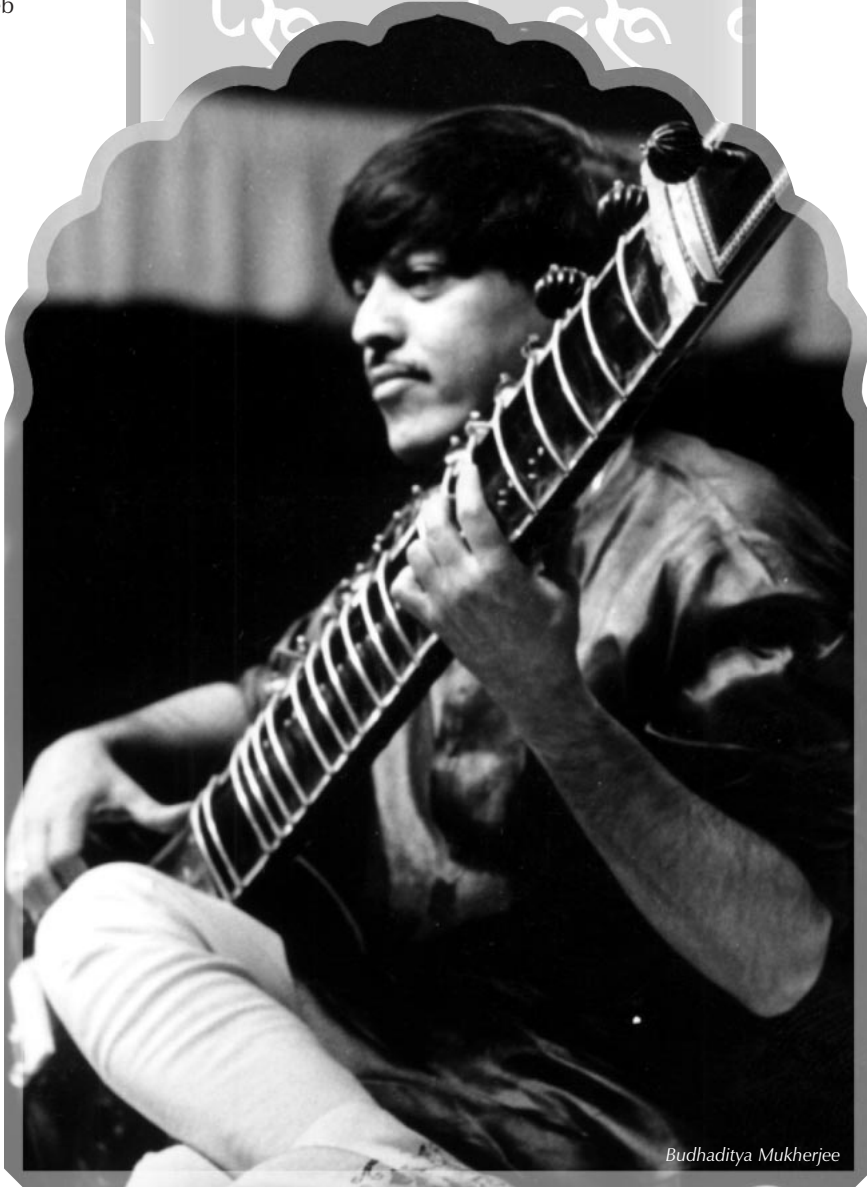
Een aantal jaren geleden was zijn zoon te zien op de Nederlandse podia tijdens een festival van Indiase 'wonder'-kinderen. Ik vraag hem hoe het met zijn zoon gaat.

Mukherjee: 'Hij is nu zestien jaar. Hij studeert hard en ook zijn school gaat daarnaast heel goed. Eerst heeft mijn vader les gegeven aan hem, maar de laatste drie jaar doe ik het zelf, als ik in India ben. Hij ontwikkelt zich heel snel en doet af en toe al professionele optredens samen met mij.'

De stijl van Mukherjee wordt meestal vergeleken met Vilayat Khan. Hij heeft echter altijd les gehad van zijn vader, die op zijn beurt veel verschillende leraren uit verschillende scholen heeft gehad.

Mukherjee: 'Mijn vader heeft dezelfde stijl als Vilayat Khan's vader. Hij kreeg les van leerlingen van Imdad Khan, waaronder de vader van Vilayat Khan. Daarnaast heeft hij ook verschillende andere instrumenten geleerd. De Vilayat Khan stijl is echter het belangrijkste in mijn vader's muziek en dus ook voor mij.'

Mukherjee identificeert zich dus vooral met de Vilayat Khan stijl. Hij noemt Vilayat Khan de grootste meester van de sitar. Wat denkt Mukherjee van de vele andere invloeden die

Budhaditya Mukherjee

hij via zijn vader heeft meegekregen, zoals de verschillende instrumenten, maar ook bijvoorbeeld de invloed van Balaram Pathak, die ook nog les gaf aan Bimalendu Mukherjee? Mukherjee: 'Mijn vader en Balaram Pathak waren goede vrienden. Hij bezocht onze familie vaak en toen mijn vader in Calcutta ging wonen brachten zij veel tijd samen door en wisselden muzikale ideeën uit. De manier waarop mijn muziek vorm krijgt is onbewust. Wat komt van welke manier van spelen, dat is moeilijk te zeggen. De verschillende instrumenten en invloeden zitten in mijn muziek. Bijvoorbeeld het spel van de sarangi is in mijn muziek. Ik probeer nooit te denken in verschillende onderdelen die samen komen. Het gaat om het samenkomen van de emoties waardoor ik de verschillende invloeden vormgeef.'

Ashok Pathak

Ashok Pathak is de zoon van de, in het westen minder bekende, maar in India legendarische Balaram Pathak. Hij woont en werkt in Nederland en geeft onder andere les op de muziekschool in Den Haag en de "Sangeet"-muziekschool in Brussel. Vanuit Nederland probeert hij de familie-stijl bekend te maken in het Europa. Pathak: 'Ik ben zeer tevreden over het lesgeven in Nederland. Ik geef er heel wat jaren les, en er blijven leerlingen komen. Velen zijn nieuwsgierig en willen leren hoe je improviseert binnen het raga-systeem. Sommigen zijn zeer serieus bezig en doen het erg goed.'

Hoe kwam de beslissing tot stand om naar Nederland te komen in plaats van werken vanuit India?

'Eigenlijk liep ik al heel lang rond met het idee om mijn familiestijl hier bekend te maken in een westers land. Vanaf dat ik heel jong was al. Veel artiesten gingen naar het westen, zoals ook Pandit Ravi Shankar, voor concerten. In India kent het publiek mijn naam, maar in het westen heeft mijn familie nauwelijks bekendheid. Het is belangrijk dat je naast cd's, ook persoonlijk landen bezoekt, om je boodschap te brengen, les te geven en op te treden.

Mijn familie heeft een zeer eigen manier van spelen. Technisch gezien, de manier waarop we ragas spelen, de meend-techniek. Met meend bedoelt men het glijden van de ene toon naar de andere, dat in de Indiase muziek zo belangrijk is. Mijn boodschap is dus het bekendmaken van de specialiteiten van de Pathak-stijl. Het vergt wat tijd om deze stijl te waarderen, met de lange intro's en de zeer verfijnde meend-techniek.'

Ashok Pathak zelf zegt dat de stijl niet commercieel is, maar meer educatief. Dit lijkt inderdaad het geval, als je weet dat de populariteit van de stijl in India onder musici vele malen groter is dan onder het grote publiek. Naast het klassieke repertoire, schuwt Ashok Pathak het experiment met westerse musici niet. Zo speelt hij in Sangeet, waarin hij samen met westers musici een

combinatie aan gaat met Jazz. En in de groep Acha, waarin hij met Turkse en Nederlandse musici, Turkse, Indiase en Flamenco-muziek combineert. Of wat te denken van het project Artesia van de Belgische componist Dirk Brossé, waarin verschillende muziektradities samenkomen en waarmee hij al door Europa en China toerde. Pathak: 'Als ik luister naar andere muziek dan de Indiase, zoals Turkse muziek, klassiek of jazz, dan zijn de patronen van de raga steeds aan het werk in mijn hoofd. Wat er ook gebeurt in die muziek; het staat niet volledig buiten het raga-systeem. Ik kan dus alle muziek spelen. Of het nu opgeschreven is of niet, ik kan het patroon volgen.' Toch levert de combinatie van Indiase instrumenten en westerse muziek in de regel problemen op, omdat de sitar een vaste grondtoon heeft, die niet kan veranderen tijdens een stuk. Pathak: 'Je kunt het Raga Mala noemen. Zo noemt men in India een mix van verschillende ragas. Als ik er op die manier tegen aankijk, wordt het een stuk makkelijker. Ragas zijn gebaseerd op melodie en we blijven dus altijd bij een toonladder. In westerse muziek is het wisselen van toonsoort zeer belangrijk.'

Belangrijk in de Pathak-stijl is, naast het gebruik van de sitar, het bespelen van de surbahar. Dit is de basversie van de sitar. Pathak: 'De sitar heeft een grote ontwikkeling doorgemaakt in de afgelopen eeuw. De meeste spelers spelen in khyal-stijl. De meer traditionele stijl, dhruwad, is hierdoor een beetje verdwenen. De surbahar leent zich veel beter voor dhruwad, mijn vader speelde dan ook vaak surbahar tijdens concerten, toen ik nog van hem leerde. De surbahar heeft een zware sound, een bijna kosmisch geluid. Hierdoor kun je dhruwad met de langzame ontwikkeling van de ene toon naar de andere, veel beter tot uitdrukking brengen. De sitar heeft een scherpe, heldere sound en is meer geschikt voor khyal, met zijn vele ornamenten en snelle passages.' Het woord dhruwad bestaat uit dhru en pade. Dhru is de poolster, een heldere ster met een stabiele positie. Pade betekent poëzie. De sterke connectie met dhruwad onderscheidt de Pathak-stijl van de meeste andere sitar of surbahar-stijlen.

Ashok Pathak en zijn dochter
(Foto: Wim van Ophem)

Dhruba Ghosh

Een van de mooiste instrumenten uit de Indiase muziek is de sarangi. Deze viool die, naast de normale snaren, uit 32 resonantiesnaren bestaat heeft een schitterende klank en staat in hoog aanzien, omdat het de menselijke stem het meest benadert. Het instrument is zeer moeilijk te bespelen en er zijn dan maar zeer weinig echte grootmeesters. Dhruba Ghosh is er één van. Hij komt echter niet uit een sarangi-familie, zijn vader Nikhil Ghosh, heeft zijn sporen verdiend als tabla-speler. Dhruba Ghosh geeft les op de "Sangeet"-muziekschool in Brussel. Ghosh: 'Ik heb het geluk gehad, om op te groeien in een familie die al drie generaties in de muziek zit. Mijn vader was een gewaardeerd tabla-speler en zijn broer, Pannalal Ghosh, werd algemeen beschouwd als 'de vader van de klassieke fluit' of bansuri. Mijn grootvader en overgrootvader waren respectievelijk sitar-speler en dhrupad-zanger. Ik groeide op in een omgeving waar beroemde meesters als Ali Akbhar Khan, Vilayat Khan en Ravi Shankar regelmatig over de vloer kwamen. Zelf begon ik al, met tabla en zang, op mijn vierde jaar.

Ik leerde tabla en zang en was als zanger al op de radio te horen. Maar ik ben altijd al gefascineerd geweest door het geluid van de sarangi. Toen mijn stem veranderde in mijn tienerjaren, stimuleerde mijn vader me om de sarangi te leren. Langzamerhand werd het deel van mijn dagelijkse muziekoefeningen. Onderwijl leerde ik van Sagiruddin Khan, de stijl en techniek van Bundu Khan, de grootmeester van de sarangi in de 20e eeuw.'

Net als vele andere Indiase musici, houdt ook Dhruba Ghosh zich naast zijn klassieke werk bezig met fusiemuziek. Zo is hij te horen op de laatste cd van Trilok Gurtu, de Indiase Jazz-percussionist. Hij heeft samengewerkt met westerse klassieke musici zoals de Italiaanse componist Roberto Concina, de Britse cellist Justin Pearson en met Japanse musici zoals Kiyohiko Senba en Yamashita. Ghosh: 'In juli heb ik in Tokyo gewerkt onder het concept "World String Orchestra" waarin strijkinstrumenten uit China, Mongolië, Japan, Hongarije en Engeland (viola da gamba) samen zijn gebracht.'

Dhruba Ghosh is niet permanent in Brussel, maar komt een paar keer per jaar en geeft dan een aantal maanden les. In totaal is dat ongeveer vijf, zes maanden per jaar. Ik vraag hem hoe hij denkt over het

lesgeven aan Europese studenten in een voor hen vreemde muziektraditie.

Ghosh: 'Het is zeker mogelijk en ik ben zelf zeer enthousiast over de puurheid van de tradities in zowel Indiase als westerse klassieke muziek. Het kan over gebracht worden op Indiërs en evengoed op westerse studenten. Hoe je per les de inhoud van het lesmateriaal doseert is het moeilijke van lesgeven. Het is de kunst om studenten niet te overvragen, maar tegelijk niet te makkelijk te maken.'

Tot slot ben ik nieuwsgierig in wat muziek voor hem betekent.

Ghosh: 'Muziek betekent voor mij, dat ik muziek ben. Dat is geen egoïstisch standpunt. Maar elke muzikant zal toegeven dat hij, als hij alleen is met zijn muziek, hij zichzelf wordt in die muziek. In hoeverre hij deze emotionele en artistieke oprechtheid op het podium kan overbrengen, hangt af van zijn lef, zijn emotionele staat en zijn volwassenheid in zijn keuze van het te spelen materiaal.'

Hariprasad Chaurasia

Hariprasad Chaurasia is na Ravi Shankar waarschijnlijk de bekendste Indiase musicus. Dit heeft te maken met zijn zeer frequente optredens, maar ook met zijn bijzonder hoge niveau en veelzijdigheid van zijn muziek. De bamboefluit, de bansuri genaamd, is van oorsprong een instrument

uit de volksmuziek. Nadat het instrument halverwege deze eeuw werd geïntroduceerd op het concertpodium, heeft Chaurasia het instrument de status gegeven die het nu heeft. Door het moeilijke klassieke werk op bansuri te spelen en dit altijd af te wisselen met lichte, romantische stukken uit de volksmuziek heeft hij een groot publiek aan zich weten te binden. Chaurasia geeft net als Mukherjee les op het Rotterdams conservatorium en is daar hoofddocent. Alhoewel hij regelmatig op tournee is, is hij het grootste gedeelte van het jaar in Nederland om les te geven. In de praktijk zo'n zeven maanden per jaar. In tegenstelling tot de meeste Indiase musici komt hij niet uit een familie van professionele musici.

Chaurasia: 'In mijn familie waren geen musici, mijn vader was een worstelaar. Hij wilde dat ik de traditie zou volgen en om hem blij te maken deed ik dat ook. Maar binnen in mij hield ik van muziek, ik wilde muziek maken. Ik speelde al sinds mijn negende en ging vaak naar een vriend om daar muziek te oefenen. Ik werkte een tijdje als ambtenaar en van daar uit kreeg ik werk bij de radio. Ik was zo blij met de baan waar ik muziek kon maken en vanaf 1957 ben ik professioneel muzikant.'

Ik vraag hem naar het instrument en hoe zich dat ontwikkeld heeft.

Chaurasia: 'Het is het jongste concertinstrument, het werd vijftig jaar geleden geïntroduceerd op de podia. Maar nu is het een van de populairste instrumenten in Indiase muziek. Eigenlijk in alle muziek. Kijk maar rond, je zult de fluit overal vinden. In elk land, in elke soort muziek, het heeft vaak een andere naam, maar de fluit is overal.'

Hariprasad Chaurasia speelt op concerten, en op veel cd's ook, moeilijke ragas in combinatie met volksmuziek. Ook werkt hij met grote regelmaat met jazz en westerse klassieke musici. Chaurasia: 'Ik speel veel samen met jazz en popmuzikanten, en met westerse klassieke muziek. Ik wil mezelf uitdagen. Muzikaal gezien wil ook graag geassocieerd worden met elke soort muziek. Ik speel graag met al die verschillende stijlen. En volksmuziek speel ik graag omdat het de oorspronkelijke muziek is. Ik moet eraan denken dat ik vijf jaar was en mijn moeder me voerde, dan zong ze altijd voor me. Dat is de oorspronkelijke muziek.'

Veel Indiase musici zien zang als de meest pure muziek.

Dhruba Ghosh
(Foto: Lyle Wachovsky)